

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет спеціальної освіти та соціально-гуманітарних наук
Кафедра психології та соціальної роботи

КВАЛІФІКАЦІЙНА (БАКАЛАВРСЬКА) РОБОТА

Розвиток самооцінки дітей молодшого шкільного віку
в процесі тренінгових занять

Виконала студентка групи Пб-4
спеціальності 053 Психологія
Хайрудінова Оксана Віталіївна
Керівник: Галієва О. М.
Рецензент: Залановська Л. І.
Нормоконтроль: Софія СИТНИК

Запоріжжя
2024 р.

РЕФЕРАТ

Бакалаврська робота: 87 с., 5 табл., 2 рис., 28 джерел, 3 додатка.

Об'єкт дослідження – самооцінка дітей молодшого шкільного віку.

Предмет дослідження – процес розвитку самооцінки дітей молодшого шкільного віку.

Мета дослідження: теоретико-методологічний аналіз та емпіричне дослідження проблеми розвитку самооцінки дітей молодшого шкільного віку в процесі тренінгових занять.

Методи дослідження: теоретико-методологічні (аналіз, синтез, узагальнення); емпіричні (тестування); статистичні (кількісна та якісна обробка даних).

Актуальність проблеми розвитку самооцінки дітей молодшого шкільного віку полягає тому, що умови сьогодення, повномасштабне вторгнення росії на територію незалежної України, негативно впливають на психологічний стан дітей, спричиняючи стрес, тривогу та невизначеність майбутнього. В таких умовах природне формування позитивного ставлення дитини до самої себе, адекватної самооцінки значно ускладнюється.

Серед інших вікових періодів важливим періодом становлення адекватної самооцінки є молодший шкільний вік. Розвиток в цей період позитивного ставлення до себе включає такі вміння, навички, готовності, як: цілеспрямованість, вміння адекватно сприймати критику та оцінювати власні здібності й можливості тощо. Розвиток таких вмінь, навичок та готовностей у дітей молодшого шкільного віку в період війни повинен мати цілеспрямований характер й забезпечуватись ефективними засобами. Одним із таких засобів є тренінгові заняття.

САМООЦІНКА, МОЛОДШИЙ ШКІЛЬНИЙ ВІК, РОЗВИТОК САМООЦІНКИ, ТРЕНІНГОВЕ ЗАНЯТТЯ, ПОЗИТИВНЕ СТАВЛЕННЯ ДО СЕБЕ.

ВСТУП

Актуальність дослідження. Проблема формування адекватної самооцінки дітей набуває особливої актуальності в умовах війни росії проти незалежної України. Такі умови сьогодення негативно впливають на психологічний стан дітей, спричиняючи стрес, тривогу та невизначеність майбутнього. Таку тезу підтверджують результати дослідження «Війна та освіта: як рік повномасштабного вторгнення вплинув на українські школи», яке було проведене аналітичним центром Cedos у 2023 році [6]. Згідно цього дослідження, серед загальної кількості опитаних батьків більшість вважає, що їх діти часто хвилюються (42%), їм важко зосередитись під час виконання домашнього завдання (34%), вони бояться залишатися самі (20%). Відповідно, в таких умовах природне формування позитивного ставлення дитини до самої себе значно ускладнюється.

З іншого боку, зазначимо, що серед інших вікових періодів важливим періодом становлення адекватної самооцінки є молодший шкільний вік. Адже саме у молодшому шкільному віці відбувається стрімкий розвиток мислення, пам'яті, уваги, що стає основою для розвитку здатності до самоусвідомлення. Формування в цей період позитивного ставлення до себе обумовлює формування цілеспрямованості, розвиток вміння адекватного сприйняття критики та адекватного розуміння власних здібностей та можливостей.

Таким чином, кризові умови сьогодення, з одного боку, та природна необхідність у формуванні адекватної самооцінки, з іншого актуалізують необхідність проведення дослідження.

Проблеми формування самооцінки особистості досліджувалися в працях таких вітчизняних та зарубіжних вчених: О. Сергеєнкова [23], О. Кокун [14], К. Роджерс [11], В. Вознюка [7], І. Василенко [5] та ін. Різноманітні аспекти дослідження самооцінки дітей молодшого шкільного віку досліджувались в роботах: Ю. Бабаян [1], Л. Маценко [16], Л. Співак [24], Н. Тимченко [1] та ін.

Відповідно до викладеної актуальності нами було сформульовано певне протиріччя між необхідністю розвитку самооцінки молодших школярів та пошуком ефективних методів щодо вирішення цієї проблеми. Розв'язання такого протиріччя має досягатися шляхом цілеспрямованої діяльності. Одним із ефективних засобів такої діяльності є тренінгові заняття.

Отже, актуальність проблеми, сформульоване протиріччя обумовлюють вибір теми дослідження: «Розвиток самооцінки дітей молодшого шкільного віку в процесі тренінгових занять».

Відповідно до теми дослідження було сформульовано об'єкт, предмет, мету та завдання.

Об'єкт дослідження – самооцінка дітей молодшого шкільного віку.

Предмет дослідження – процес розвитку адекватної самооцінки дітей молодшого шкільного віку.

Мета дослідження – теоретико-методологічний аналіз та емпіричне дослідження проблеми розвитку самооцінки дітей молодшого шкільного віку в процесі тренінгових занять.

Завданнями дослідження є:

- 1) здійснити теоретико-методологічний аналіз проблеми розвитку самооцінки дітей молодшого шкільного віку в процесі тренінгових занять;
- 2) визначити рівні прояву самооцінки дітей молодшого шкільного віку;
- 3) розробити та апробувати програму тренінгових занять щодо розвитку самооцінки дітей молодшого шкільного віку;
- 4) визначити ефективність програми тренінгових занять щодо розвитку самооцінки дітей молодшого шкільного віку.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз, узагальнення, систематизація матеріалу); емпіричні (тестування); статистичні (кількісна та якісна обробка результатів). У дослідження використано психодіагностичні методики «Діагностика самооцінки Дембо-Рубінштейн у модифікації А. М. Прихожан» [28] та «Визначення самооцінки особистості» [2].

Методологічне підґрунтя. Методологічною основою бакалаврської роботи виступають: концепція самооцінки молодших школярів С. Гончаренка; наукові підходи О. Сергеєнкової, О. Кокун, К. Роджерс, В. Вознюка, І. Василенко щодо самооцінки молодших школярів.

Теоретичне значення роботи полягає в узагальненні наукового матеріалу з проблеми розвитку самооцінки дітей молодшого шкільного віку в процесі тренінгових занять.

Практичне значення результатів дослідження полягає у розробці програми тренінгових занять щодо розвитку самооцінки дітей молодшого шкільного віку в процесі.

Апробація результатів. Апробація результатів дослідження відбулася на V Міжнародній науково-практичній конференції студентів та молодих вчених (м. Запоріжжя, 18-19 квітня 2024 р.) – *тези подано до друку* (Хайрудінова О. В. Критерії та показники вимірювання рівня самооцінки дітей молодшого шкільного віку. *Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір в умовах воєнного часу: збірник тез доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених (м. Запоріжжя, 18-19 квітня 2024 р.) / за заг. Ред. В. В. Нечипоренко. Запоріжжя: Вид-во Хортицької національної академії, 2024 (подано до друку)).*

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, які об'єднують шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Містить 5 таблиць. Загальний обсяг роботи складає 88 сторінки, основного тексту – 43 сторінки. Список використаних джерел налічує 28 найменувань.

ВИСНОВКИ

В процесі реалізації мети дослідження проблеми розвитку самооцінки дітей молодшого шкільного віку в процесі тренінгових занять – теоретико-методологічний аналіз та емпіричне дослідження проблеми розвитку самооцінки дітей молодшого шкільного віку в процесі тренінгових занять – нами було послідовно реалізовано чотири завдання. Здійснено узгальнення, які були отримані нами у процесі їх реалізації:

1. На виконання першого завдання – здійснити теоретико-методологічний аналіз проблеми розвитку самооцінки дітей молодшого шкільного віку в процесі тренінгових занять – нами було з'ясовано, поняття «самооцінка у науковій літературі розглядається різнобічно: 1) самооцінка є важливим особистісним новоутворенням; 2) формою моральної самосвідомості; 3) засобом регуляції власної поведінки відповідно до соціальних норм; 4) методом оцінки власного психофізіологічного стану; компонентом Я-концепції особистості; 5) оцінкою самого себе, власних можливостей, якостей, позиції в соціумі. Згідно поглядів науковців на сутність категорії «самооцінка», в контексті нашого дослідження, ми спиралися на погляди І. Василенко, П. Дячук, О. Сергєєнкової, відповідно до яких самооцінка є важливим особистісним новоутворенням та включає оцінку самого себе, власних можливостей, якостей, позиції в соціумі тощо.

Окрім того, нами визначено, що структуру самооцінки складають когнітивний та емоційний компоненти, які далі були нами покладені в основу розробки критеріїв та показників досліджуваного явища. Когнітивний компонент включає знання людини про себе, а емоційний – ставлення до себе, яке опосередковується емоціями.

У процесі визначення особливості розвитку самооцінки у дітей молодшого шкільного віку нами було визначено, що формування самооцінки дітей молодшого шкільного віку є одним з найважливіших факторів розвитку

особистості. Оскільки діти молодшого шкільного віку перебувають в періоді поглибленого вивчення свого внутрішнього світу та самопізнання. Також нами було з'ясовано, що самооцінка дітей молодшого шкільного віку залежить від оцінювання її навчальних здібностей, похвали від вчителів, батьків та однолітків та реалізації цілеспрямованих розвиткових засобів. Одним із таких засобів є тренінгові заняття.

Нами було визначено, що тренінгові заняття є засобом групової діяльності, із запланованою зміною ставлення людини до ситуації, знань чи поведінки. Під час проведення тренінгових занять створюється позитивна атмосфера та без нав'язування формується адекватне ставлення до себе та оточуючих.

2. На виконання другого завдання «визначити рівні прояву самооцінки дітей молодшого шкільного віку» нами було реалізовано констатувальний експеримент. На етапі констатувального експерименту було сформульовано експериментальну гіпотезу: рівень розвитку самооцінки дітей молодшого шкільного віку залежить від тренінгового впливу. Для підтвердження або спростування такої гіпотези нами було проведено перший замір рівнів прояву самооцінки дітей молодшого шкільного віку.

Для цього, на основі структурних компонентів самооцінки, були визначені критерії та показники прояву самооцінки дітей молодшого шкільного віку: когнітивний компонент включає знання людини про себе (знання про власні сильні та слабкі сторони, власні інтереси та уподобання, усвідомлення власної цінності та неповторності тощо), а емоційний – ставлення до себе, яке опосередковується емоціями (позитивні чи негативні емоції та почуття стосовно себе на основі знань про себе, прийняття чи неприйняття себе, впевненість або невпевненість у собі тощо). Згідно сформульованих критеріїв та показників нами були підібрані відповідні діагностичні методики (методика «Діагностика самооцінки Дембо-Рубінштейн у модифікації А. М. Прихожан»; методика «Визначення самооцінки особистості»), обрана вибірка респондентів (19 учнів 4-Б класу

Тернопільської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 24 Тернопільської міської ради Тернопільської області та 17 учнів 4-В класу Тернопільської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 24 Тернопільської міської ради Тернопільської області). Результатом первинного діагностування, яке було проведено з метою визначення рівня прояву самооцінки дітей молодшого шкільного віку, стали такі фактичні дані: показники високого рівня в групі 4-Б класу мають на 1,1% більше, а ніж група учнів 4-В класу; показники середнього рівня групи учнів 4-Б класу є більшими на 3,1% порівняно з групою учнів 4-В класу; показники низького рівня групи учнів 4-Б класу є меншими на 4,1% ніж в групі учнів 4-В класу. Факт наявності низького рівня у більшій кількості опитаних групи учнів 4-В порівнянні з іншою групою обґрунтував доцільність вибору даної групи як експериментальної, а учнів групи 4-Б як контрольної.

3. На виконання третього завдання «розробити та апробувати програму тренінгових занять щодо розвитку самооцінки дітей молодшого шкільного віку» нами було розроблено та апробовано в експериментальній групі програму тренінгових занять щодо розвитку адекватної самооцінки дітей молодшого шкільного віку. Програма складається із трьох модулів: підготовчо-організаційний, розвитковий та заключний та має наступні характеристики: загальна кількість занять – 13; орієнтовний час реалізації кожного заняття – 40 хвилин; бажана кількість занять на тиждень – 2–3. Очікувалося, що впровадження програми дозволить підвищити рівень розвитку адекватної самооцінки дітей молодшого шкільного віку: особистісної рефлексії; самопізнання; позитивного мислення.

4. На виконання четвертого завдання «визначити ефективність програми тренінгових занять щодо розвитку самооцінки дітей молодшого шкільного віку» нами було проведено повторне діагностування респондентів експериментальної та контрольної групи. В процесі діагностування були використані ті самі методики, що й для первинного діагностування (методика «Діагностика самооцінки Дембо-Рубінштейн у модифікації А. М. Прихожан»;

методика «Визначення самооцінки особистості»). Порівняння результатів первинної та повторної діагностики дозволили здійснити аналіз ефективності розробленої програми. Таким чином було встановлено, що в експериментальній групі високий рівень самооцінки збільшилась з 64,7% до 65,1%, тобто – на 0,4%; середній рівень збільшилась з 20,6% до 29,8%, тобто – на 9,2%; кількість учнів з низьким рівнем зменшились з 14,7% до 5,1%, тобто – на 9,6%. В контрольній групі також відбулися зміни, середній рівень збільшився з 23,7% до 25,7%, тобто – на 2%; низький рівень самооцінки зменшився з 10,6% до 8,5%, тобто – на 2,1%; в той час, коли високий рівень не змінився.

Отже, результати проведеної дослідно-експериментальної роботи мету дослідження було досягнуто, розв'язано всі поставлені завдання. Однак, здійснене дослідження не висвітлює усіх аспектів розвитку самооцінки дітей молодшого шкільного віку. Перспективи подальшої роботи вбачаються у вдосконаленні інструментарію дослідження рівнів розвитку самооцінки дітей молодшого шкільного віку та удосконалення розробленої програми.